

Zakład Geografii, Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski
35-326 Rzeszów, ul. Cicha 2a; zgur@wp.pl

TERESA MITURA, MAŁGORZATA BUCZEK-KOWALIK

Zagroda edukacyjna jako nowy produkt turystyczny (przykład województwa podkarpackiego)

Educational farm as a new tourism product (the example of Podkarpackie province)

Słowa kluczowe: produkt turystyczny, turystyka na obszarach wiejskich, zagroda edukacyjna, województwo podkarpackie

Keywords: tourism product, tourism in rural areas, educational farm, Podkarpackie province

WPROWADZENIE

Turystyka wiejska jest jedną z popularnych form turystyki. Tradycyjne rolnictwo, harmonijny krajobraz obszarów wiejskich oraz styl życia mieszkańców wsi są współcześnie coraz bardziej docenianym walorem turystycznym, wpływającym na to, iż wielu turystów na miejsca swojego wypoczynku wybiera tereny spokojne, ciche, o czystym środowisku przyrodniczym.

Gospodarstwa agroturystyczne działające na terenie województwa podkarpackiego nieustannie szukają nowych możliwości rozwoju. Jedną z nich jest prowadzenie działalności edukacyjnej w tzw. zagrodach edukacyjnych.

Celem opracowania jest charakterystyka oraz przedstawienie oferty zagród edukacyjnych na terenie województwa podkarpackiego jako innowacyjnego produktu turystycznego. Szczegółowo scharakteryzowano jedną z zagród na badanym terenie.

PRODUKT TURYSTYCZNY

Współcześnie turyści coraz częściej interesują się turystyką na poziomie regionalnym, a zwłaszcza dziedzictwem regionalnym. Zasoby regionu (przyrod-

nicze, kulturowe oraz historyczne) stanowią podstawę kreowania regionalnych produktów turystycznych, które przez utożsamianie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego z danym regionem są atrakcyjne oraz konkurencyjne na rynku turystycznym (Molenda 2011).

Pojęcie produktu turystycznego jest złożone i wieloznaczne. W literaturze przedmiotu jest definiowane jako wszystko, co nabywa turysta (Różycki 2009; Cabaj, Kruczek 2009). W szerszym ujęciu produkt turystyczny to nie tylko to, co nabywa turysta, ale również doświadczenia i przeżycia związane z podróżami turystycznymi (Kaczmarek i in. 2005).

Podstawowym elementem każdego produktu turystycznego są walory turystyczne. Aby jednak spełniały one swoje zadania, muszą być zespolone z dobrami i usługami w jednolity produkt turystyczny. Dopiero odpowiednie usługi przesądzą o tym, czy dany walor zostanie uznany za atrakcję turystyczną (Fiąkowski 2003). W turystyce wiejskiej produkt powstaje wokół unikatowych, regionalnych walorów, do których należą: specyficzna architektura, tradycyjne formy gospodarowania, kuchnia regionalna, gwara, obrzędowość, legendy czy zwyczaje.

Współcześnie coraz większego znaczenia nabierają działania zmierzające do kreowania nowych lub rozwijania już istniejących produktów turystycznych, wynikające z rozwoju społeczno-gospodarczego oraz zmieniających się potrzeb konsumentów (turystów) (Zdon-Korzeniowska 2009). Zbliżony pogląd prezentuje Majewski (2015), który również uważa, że u podstaw każdego produktu turystycznego leży regularne wprowadzanie innowacji, wynikające ze zmieniającego się podejścia do rdzenia produktu, a w odniesieniu do produktów turystycznych na obszarach wiejskich istotna jest kwestia „wiejskości”, czyli elementów zarówno materialnych, jak i niematerialnych tworzących ich tożsamość. Takim innowacyjnym działaniem może być rozszerzenie oferty usług czasu wolnego o dodatkową infrastrukturę i usługi (np. rekreację konną, warsztaty rzemiosła i inne) szczególnie na obszarach o skromniejszych i mniej popularnych walorach turystycznych (Balińska, Sikorska-Wolak 2009).

Do innowacyjnych produktów turystyki wiejskiej zaliczyć można: ekomuzea, gospodarstwa enoturystyczne, imprezy folklorystyczne, questingi, szlaki kulturowe, wioski tematyczne, warsztaty rękodzieła ludowego, zagrody rzemieślnicze oraz zagrody edukacyjne (Mitura 2015).

ZAGRODA EDUKACYJNA

Działalność edukacyjna to nowy, intensywnie rozwijający się obszar działań gospodarstw wiejskich, realizujący misję polegającą na upowszechnianiu wiedzy na temat wsi, jej walorów kulturowych, historycznych i przyrodniczych, zwłaszcza

cza wśród dzieci i młodzieży. Gospodarstwa edukacyjne stanowią nowatorskie podejście do edukacji, łącząc teorię z praktyką (Kmita-Dziasek 2011).

Certyfikowane zagrody edukacyjne, funkcjonujące w obecnej formie, zaczęły powstawać w Polsce w 2011 roku. Proces ten związany był z realizacją projektu „Utworzenie Sieci Agroturystycznych Gospodarstw Edukacyjnych”, którego głównym celem było opracowanie i upowszechnienie koncepcji funkcjonowania gospodarstwa edukacyjnego oraz zasad uczestnictwa tego typu gospodarstw w ogólnopolskiej sieci. Istotą działalności zagród edukacyjnych jest przybliżenie społeczeństwu funkcjonowania gospodarstwa wiejskiego, przez wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego regionu.

Zagroda edukacyjna to inicjatywa realizowana przez mieszkańców wsi i na obszarach wiejskich, a jej głównym zadaniem jest edukacja w zakresie co najmniej dwóch zagadnień spośród następujących:

- edukacja w zakresie produkcji zwierzęcej,
- edukacja w zakresie produkcji roślinnej,
- edukacja w zakresie przetwórstwa produktów rolnych,
- edukacja w zakresie dziedzictwa kultury materialnej wsi, tradycyjnych zawodów, rękodzieła i twórczości ludowej,
- edukacja w zakresie świadomości ekologicznej i konsumenckiej (Kmita-Dziasek 2011).

Aby móc realizować wymienione cele, gospodarstwo powinno posiadać hodowlę zwierząt gospodarskich lub uprawy rolnicze, które będą przedmiotem prezentacji głównie dla grup dzieci i młodzieży przyjmowanych w ramach programów szkolnych lub udostępniane jako atrakcja turystyczna dla odwiedzających turystów.

Celami działania tworzonej sieci zagród edukacyjnych są przede wszystkim:

1. Podniesienie prestiżu zawodu rolnika i upowszechnienie wiedzy na temat pochodzenia żywności.
2. Różnicowanie pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich.
3. Zachowanie dziedzictwa kulturowego wsi.

Korzyści z tego typu działalności odnoszą zarówno odbiorcy (urozmaicenie i wzbogacenie procesu edukacyjnego, atrakcyjny i ciekawy produkt turystyczny), jak i gospodarze (twórczy rozwój rodzin rolniczych, wzbogacenie dotychczasowej oferty gospodarstwa) (<http://www.zagrodaedukacyjna.pl>).

Największe zaangażowanie w prowadzenie działalności edukacyjnej wykazują gospodarstwa agroturystyczne, ale obserwuje się także wzrost zainteresowania taką formą wśród gospodarstw, które, niezależnie od usług agroturystycznych, oferują wyspecjalizowaną działalność edukacyjną (Bogusz, Kmita-Dziasek 2015).

Zajęcia edukacyjne prowadzone w gospodarstwach agroturystycznych wzbogacają ofertę turystyczną regionu i poszerzają atrakcyjność pobytu w danym obiekcie lub w okolicy.

W Polsce, w 2016 roku, funkcjonowało 219 zagród edukacyjnych, najwięcej w woj. dolnośląskim (27), najmniej w woj. zachodniopomorskim (5) (<http://www.zagroda-edukacyjna.pl>).

UWARUNKOWANIA ROZWOJU ZAGRÓD EDUKACYJNYCH W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM

Województwo podkarpackie cechuje się rolniczo-przemysłowym charakterem gospodarki. Użytki rolne obejmują 52,5% jego powierzchni, a 58,7% ogółu mieszkańców stanowi ludność wiejska. Na ogólną liczbę 160 gmin na terenie województwa 90% stanowiły gminy wiejskie i miejsko-wiejskie (*Rocznik...* 2015).

Na tle innych województw rolnictwo województwa podkarpackiego, jest specyficzne. Zdecydowana większość (85%) gospodarstw rolnych nie przekracza wielkości 5 ha (*Rolnictwo...* 2015), a średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie to 4,71 ha, podczas gdy w Polsce średnia ta wynosi 10,5 ha (<http://www.arimr.gov.pl>). Ponadto, gospodarka rolna na terenie województwa podkarpackiego charakteryzuje się niskim poziomem infrastruktury technicznej, rozdrobnioną strukturą agrarną, słabym wykształceniem rolników oraz niską towarowością produkcji rolnej – około 44% gospodarstw rolnych produkuje jedynie na samozaopatrzenie gospodarstwa (*Charakterystyka...* 2014).

Województwo podkarpackie jest obszarem z przeważającym krajobrazem wiejskim. Jednakże w wielu przypadkach wsie tracą swoją tradycyjną funkcję i podlegając procesom urbanizacji, stają się podmiejskimi sypialniami. Dzieje się tak szczególnie w pobliżu większych miast, gdzie obserwowany jest znaczny wpływ ludności miejskiej. Jednakże, pomimo dużego natężenia tego zjawiska pozostaje wiele obszarów, na których mieszkańcy w dalszym ciągu prowadzą działalność rolniczą, a zabudowa wiejska nie traci swojego pierwotnego charakteru.

Potencjał turystyczny obszarów wiejskich woj. podkarpackiego opiera się na bogatym dziedzictwie, zarówno przyrodniczym, jak i kulturowym. Dziedzictwo kulturowe tworzą: tradycyjna architektura wiejska, twórczość ludowa, rękodzieło, legendy, podania, obrzędy, folklor oraz tradycyjna kuchnia. Dziedzictwo przyrodnicze to: bogactwo flory i fauny, czyste środowisko i harmonijny krajobraz obszarów wiejskich.

Na obszarach wiejskich Podkarpacia tworzonych jest wiele różnorodnych produktów turystycznych, które mają zachęcić turystów do przyjazdu oraz uatrakcyjnić im pobyt. Jednym z nich mogą stać się zagrody edukacyjne.

CEL, METODY I ZAKRES BADAŃ

Celem opracowania jest charakterystyka certyfikowanych zagród edukacyjnych funkcjonujących na terenie woj. podkarpackiego. Prowadzone badania mia-

ły za zadanie wykazanie, że zagrody edukacyjne są innowacyjnym produktem turystycznym i wpływają na wzrost zainteresowania turystów wypoczynkiem na obszarach wiejskich Podkarpacia. Badania, którymi objęto wszystkich 13 zagród edukacyjnych działających na terenie województwa podkarpackiego, przeprowadzono w miesiącach maj oraz czerwiec 2016 roku.

Analizę oparto na standaryzowanych wywiadach przeprowadzonych osobiście wśród właścicieli zagród oraz analizie ogólnodostępnych materiałów promocyjnych (strony internetowe, foldery reklamowe, informatory turystyczne). Kwestionariusz wywiadu zawierał pytania dotyczące charakterystyki gospodarstwa, realizowanych celów edukacyjnych, tematyki zajęć, adresatów i korzystających z oferty edukacyjnej. Ponadto, w opracowaniu przedstawiono analizę przypadku – szczegółową charakterystykę jednej zagrody edukacyjnej, funkcjonującej od 2013 roku. O jej wyborze zdecydował długi czas jej działalności oraz możliwość uzyskania informacji na temat czy funkcjonowanie zagrody w istotny sposób wpłynęło na wzrost zainteresowania turystów prowadzoną działalnością edukacyjną.

WYNIKI BADAŃ

Na badanym terenie funkcjonuje 13 certyfikowanych zagród edukacyjnych, co stanowi około 6% gospodarstw w sieci zagród edukacyjnych na terenie Polski. Zagrody edukacyjne na Podkarpaciu oferują różnorodną tematykę zajęć, pokazują te walory, które w gospodarstwach oraz ich otoczeniu są najbardziej istotne i charakterystyczne.

Wśród wszystkich certyfikowanych zagród edukacyjnych na badanym terenie dwie (*Rancho Pstrągowa* oraz *Siedlisko Janczar*) nie są typowymi gospodarstwami agroturystycznymi. Są to obiekty, których oferta wykracza poza zakres działalności agroturystycznej lub edukacyjnej. Obiekty te oferują organizację dużych imprez okolicznościowych rodzinnych i firmowych, kursów, szkoleń lub konferencji, dysponując ponad 200-osobowymi salami biesiadnymi i konferencyjnymi. Są to również obiekty posiadające znaczną liczbę miejsc noclegowych – *Siedlisko Janczar* ma ich 80. Ponadto, w ofercie zagród znajduje się organizacja wypoczynku letniego i zimowego dla dzieci i młodzieży (zielone i białe szkoły, obozy harcerskie itp.). Obiekty te dysponują stadninami, oferując oprócz przejażdżek konnych rajdy konne, obozy jeździeckie, wczasy w siodle czy pensjonaty dla koni.

Gospodarstwa agroturystyczne włączone w sieć zagród edukacyjnych (11 obiektów) stanowią niespełna 2% ogólnej liczby gospodarstw agroturystycznych na terenie województwa, oferując około 3% miejsc noclegowych (<http://www.podrb.pl>).

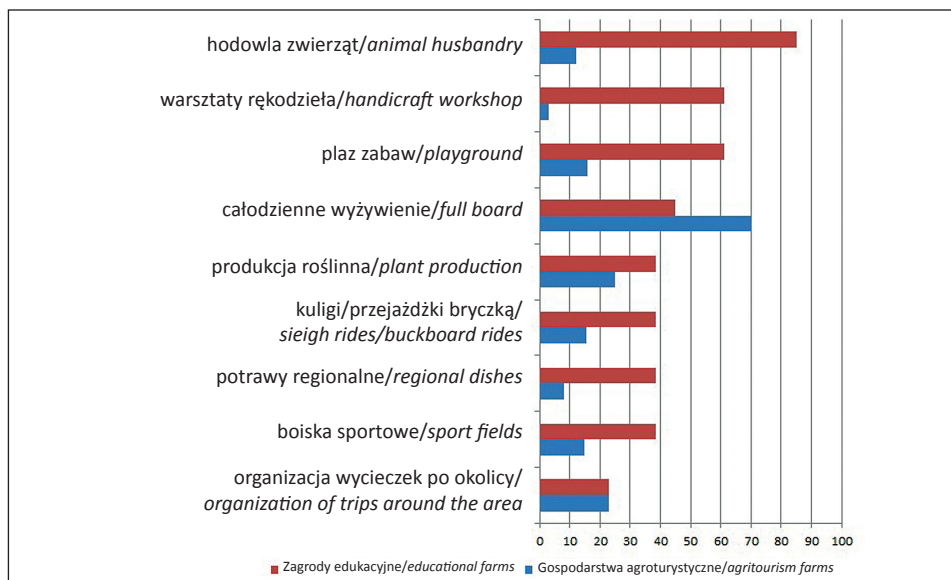
Podkarpackie zagrody różnią się między sobą profilem oraz skalą prowadzonej działalności rolniczej. Wśród kierunków działalności rolniczej przeważa produkcja zwierzęca (85% gospodarstw) – są to głównie konie, owce oraz drób, natomiast 38,5% prowadzi produkcję roślinną. Dominują gospodarstwa do 10 ha (ok. 82%). Specjalistyczne działania w zakresie ogrodnictwa i zielarstwa oraz gospodarki pasiecznej podejmują 4 zagrody edukacyjne (co stanowi 31% badanych zagród) – 2 gospodarstwa zajmują się zielarstwem (*Pod Lipą, Pod Wiśnią*), 2 prowadzą gospodarkę pasieczną (*Zakucie, Bazył*).

Na tle innych gospodarstw agroturystycznych zagrody edukacyjne wyróżniają się swoją ofertą. Warunkiem utworzenia zagrody edukacyjnej, jak już wspomniano wcześniej, jest posiadanie hodowli zwierząt gospodarskich lub upraw rolniczych. Natomiast wśród gospodarstw agroturystycznych na terenie województwa jedynie 12% prowadzi hodowlę zwierząt, a 25% zajmuje się uprawami rolnymi (Mitura, Buczek-Kowalik 2016). Z istoty funkcjonowania zagród edukacyjnych wynika również organizacja warsztatów, stąd zdecydowana większość (ponad 60%) takie warsztaty prowadzi, podczas gdy jedynie 3,5% podkarpackich gospodarstw agroturystycznych oferuje warsztaty rękodzieła ludowego. Podobnie znaczne różnice dostrzec można w ofercie potraw kuchni regionalnej. Taką ofertę przedstawia prawie 40% zagród, a jedynie około 10% ogólnej liczby gospodarstw agroturystycznych w województwie podkarpackim. Zagrody edukacyjne nastawione są na przyjmowanie grup dzieci i młodzieży, stąd ich znaczna przewaga w ofercie placów zabaw i boisk sportowych. Blisko połowa zagród edukacyjnych posiada taką ofertę, a tylko około 20% ogólnej liczby gospodarstw agroturystycznych (ryc. 1).

W większości zagrody (77% ogółu) oferują dwa lub trzy, często zróżnicowane, programy dotyczące aspektów edukacyjnych wymaganych w założeniach funkcjonowania zagród edukacyjnych:

- edukację w zakresie produkcji zwierzęcej prowadzi 31% gospodarstw,
- edukację w zakresie produkcji roślinnej prowadzi 61,5% gospodarstw,
- edukację w zakresie przetwórstwa płodów rolnych prowadzi 61,5% gospodarstw,
- edukację w zakresie dziedzictwa kultury materialnej wsi, tradycyjnych zawodów, rękodzieła i twórczości ludowej prowadzi 46% gospodarstw,
- edukację w zakresie świadomości ekologicznej i konsumenckiej prowadzi 38,5% gospodarstw (tab. 1).

Zdecydowanie najwięcej gospodarstw oferuje edukację w zakresie przetwórstwa płodów rolnych i produkcji roślinnej. Są to głównie warsztaty wypieku chleba (*U Flika, Pod Lipą, Siedlisko Janczar, Ohanadal*), przetwórstwa owoców i warzyw (*Koralowe, Pod Wiśnią, Pod Lipą*) oraz mleka (*Pod Lipą, B. i M. Kołodziej, Szmer, Ohanadal*).

Ryc. 1. Wybrane oferty zagród edukacyjnych oraz gospodarstw agroturystycznych w województwie podkarpackim (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://www.podrb.pl/agroturystyka/2139.html>

Fig. 1. Selected offers of educational farms and agritourism farms in Podkarpackie province (in %)

Source: Own study on the base: <http://www.podrb.pl/agroturystyka/2139.html>

Tab. 1. Zagrody edukacyjne w województwie podkarpackim w 2015 roku

Tab. 1. The educational farms in Podkarpackie province in 2015

Lp.	Nazwa (lokalizacja) Name (Location)	Rok powstania Year of establishment	Programy edukacyjne Educational programmes
1	Gospodarstwo agroturystyczne <i>Pod Lipą</i> Zagroda edukacyjna u Zawadzkiej (Przychojec, gmina Leżajsk)	2011	– Od ziarenka do bochenka – Ziola z mojego ogródka – Zdobnictwo bibułkowe – O tradycyjnych zawodach
2	Gospodarstwo agroturystyczne <i>W międzyczasie</i> (Cieplice, gmina Adamówka)	2011	– Owca w gospodarstwie – Ekologia na co dzień
3	Gospodarstwo agroturystyczne <i>Zakucie</i> (Daliowa, gmina Jaśliska)	2011	– Woskiem malowane – lemowska pisanka i rękodzieło artystyczne – Kropla miodu
4	Gospodarstwo agroturystyczne <i>Bazyl</i> (Bóbrka, gmina Solina)	2011	– Bibułkowy świat Bazyla – Nie taki garnek straszny jak go malują

5	Gospodarstwo agroturystyczne <i>Koralowe</i> (Cierpisz, gmina Łañcut)	2012	– Owoce z tradycyjnego sadu
6	Gospodarstwo agroturystyczne <i>U Flika</i> (Dźwiniacz Dolny, gmina Ustrzyki Dolne)	2013	– Tradycyjny wypiek chleba – Owce w gospodarstwie – Pozyskiwanie papieru czerpanego
7	Gospodarstwo agroturystyczne <i>Boska Dolina</i> (Dylągówka, gmina Hyżne)	2013	– Ekologia i ochrona środowiska – chrońmy przyrodę – Koń dawniej i dziś – Wędrowka po łące
8	Gospodarstwo <i>Ranczo</i> <i>Pstrągowa</i> (Pstrągowa, gmina Czudec)	2013	– Wszystko o ziemiaku – Poznajemy zwierzęta w tradycyjnym gospodarstwie rolnym – Wypalanie traw degradacją życia
9	Gospodarstwo ekoagroturystyczne <i>Ohanadal</i> (Osławica, gmina Komańcza)	2014	– Serowarstwo tradycyjne
10	Gospodarstwo agroturystyczne <i>Szmer</i> (Godowa, gmina Strzyżów)	2014	– Koń, nasz pomocnik i przyjaciel – Skąd pochodzą pyszności
11	Gospodarstwo agroturystyczne <i>Pod Wiśnią</i> (Kalwaria Paclawska, gmina Fredropol)	2014	– Gąski, gąski do domu – Kapuściane harce – Od ziarenka do sianka – Nasze Polskie Bulerbyn
12	<i>Siedlisko Janczar</i> (Pstrągowa, gmina Czudec)	2015	– Od ziarenka do chleba – warsztaty edukacyjne z pokazem tradycyjnego wypieku chleba – Koń – jaki jest? – W bibułkowym świece – I tobie się upiecze – Bioróżnorodność na szlaku pstrągowskich kapliczek – Lepienie z gliny – nauka przez zabawę
13	Agroturystyka <i>Beata i Marek</i> <i>Kołodziej</i> (Dźwiniacz Dolny, gmina Ustrzyki Dolne)	2015	– Jak powstaje ser? – Zwierzęta w gospodarstwie – Ścieżka mleka

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://www.podrb.pl/agroturystyka/2139.html>;
http://www.zagrodaedukacyjna.pl/index.php?option=com_places&controller=places&task=search&province_id=9

Source: Own study on the base: <http://www.podrb.pl/agroturystyka/2139.html>;
http://www.zagrodaedukacyjna.pl/index.php?option=com_places&controller=places&task=search&province_id=9

Blisko połowa zagród (46%) organizuje warsztaty w zakresie rękodzieła i rzemiosła. Najczęstszą ofertą są warsztaty garncarskie (*Bazyl, Szmer, Siedlisko Janczar*) oraz bibułkarstwo (*Pod Lipą, Bazyl, Zakucie, Siedlisko Janczar*). Ciekawą i oryginalną ofertą są warsztaty pozyskiwania papieru czerpanego oraz filcowania (*U Flika*) czy warsztaty tradycyjnego łemkowskiego rękodzieła (*Zakucie*).

Najmniejszy odsetek analizowanych zagród (38,5%) edukuje w zakresie ekologii (*W międzyczasie, Zakucie, Boska Dolina, Ranczo Pstrągowa, Siedlisko Janczar*). Główną tematyką tych zajęć jest poznawanie bioróżnorodności najbliższego otoczenia gospodarstwa, problematyka segregowania odpadów oraz zapobieganie niszczeniu ekosystemów łąkowych poprzez ich wypalanie.

STUDIUM PRZYPADKU – ZAGRODA EDUKACYJNA W DŹWINIACZU DOLNYM

Dźwiniacz Dolny to wieś położona peryferyjnie w stosunku do głównych destynacji turystycznych Bieszczad, około 8 km od Ustrzyk Dolnych. Leży w rozległej dolinie potoku Dźwiniacz, otoczonej pasmem Ostrego Działu (na południu) i wzgórzami odnog pasma Chwaniowa. Dźwiniacz Dolny to typowo rolnicza wieś, z rolnictwa utrzymuje się 8 gospodarstw produkcyjnych oraz kilka mniejszych, produkujących na własne potrzeby. Wieś jest centrum Ekomuzeum *Hole*, tutaj znajduje się 6 jego punktów. We wsi funkcjonuje 7 gospodarstw agroturystycznych, stąd przy wjeździe do niej została umieszczona tablica „Dźwiniacz Dolny Wieś Agroturystyczna”.

W miejscowości funkcjonują 2 zagrody edukacyjne. Jedna w gospodarstwie agroturystycznym *U Flika* oraz druga w gospodarstwie agroturystycznym Beaty i Marka Kołodziejów, najmłodsza z zagród na terenie województwa podkarpackiego.

Zagroda edukacyjna *U Flika* jest jedną z najstarszych na badanym terenie. Jest to czynne gospodarstwo rolne o powierzchni około 12 ha, nastawione głównie na produkcję roślinną. Ponadto, znajdują się w nim: niewielkie stado kóz oraz królików, 2 kuce, owce, osioł i lama oraz psy i koty. Zabudowania na terenie gospodarstwa są współczesne, jednakże są to typowe zabudowania zagrody wiejskiej (dom, obora, budynki gospodarcze, ogrodzone wybiegi dla zwierząt).

Funkcjonujące od 1986 roku gospodarstwo agroturystyczne oferuje 20 miejsc noclegowych w 5 pokojach. Dla gości wydzielona jest odrębna część w domu gospodarza, gdzie mają do dyspozycji kuchnię oraz pokój dzienny z TV. Gospodarz oferuje tradycyjne domowe posiłki, w zależności od zgłoszonego zapotrzebowania, w tym również potrawy kuchni bojkowskiej. W gospodarstwie można zakupić mleko, sery, jaja oraz warzywa i owoce pochodzące z produkcji okolicznych rolników. W ofercie rekreacyjnej gospodarz proponuje jazdę konną, wypożyczalnię rowerów, przejażdżki bryczką, a zimą kuligi i trasy narciarstwa biegowego

w okolicy. Bezpośrednio przy domu znajduje się plac zabaw dla dzieci z basenem, miejsce na grill i ognisko, boiska do koszykówki i siatkówki.

Oferta edukacyjna tego gospodarstwa jest dodatkową formą przedsiębiorczości właściciela i co istotne, funkcjonowała, zanim gospodarstwo zostało włączone do sieci zagród edukacyjnych. W ofercie są 4 programy edukacyjne z zakresu przetwórstwa spożywczego oraz rękodzieła:

- Tradycyjny wypiek chleba,
- Owce w gospodarstwie,
- Pozyskiwanie papieru czerpanego,
- Filcowanie wełny.

Największą popularnością cieszą się warsztaty tradycyjnego wypieku chleba na liściu chrzanu i kapusty będącego specjalnością tego gospodarstwa. W latach 2000–2014 odbywało się tu cykliczne, coroczne „Święto Chleba”.

Zajęcia edukacyjne prowadzi właściciel gospodarstwa, a niezbędną infrastrukturę edukacyjną stanowią: sala szkoleniowa w budynku mieszkalnym oraz wiata na zewnątrz. Zajęcia są odpłatne i są to najczęściej krótkie, kilkugodzinne pobyty grup dzieci połączone z posiłkiem. W zależności od zapotrzebowania gospodarz oferuje tradycyjny posiłek lub grill bądź ognisko.

Z oferty edukacyjnej gospodarstwa najczęściej korzystają zorganizowane grupy uczniów szkół podstawowych, dzieci w wieku przedszkolnym, zaś w znacznie mniejszym stopniu grupy młodzieży z gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych.

Zainteresowani ofertą edukacyjną są również przebywający w gospodarstwie agroturystycznym turyści, którzy bardzo chętnie i często z niej korzystają. Natomiast indywidualni bądź zorganizowani turyści spoza gospodarstwa praktycznie z oferty zagrody nie korzystają. Właściciel nie zaobserwował też zmian w zainteresowaniu ofertą agroturystyczną gospodarstwa po uzyskaniu certyfikatu „Zagrody edukacyjnej”.

WNIOSKI

Na podstawie przeprowadzonych badań i analiz stwierdzono, że:

- Zagrody edukacyjne powstały w celu upowszechniania (w sposób nowatorski) wiedzy na temat wsi, jej walorów kulturowych, historycznych i przyrodniczych, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży.
- W większości badanych przypadków zagrody edukacyjne działające na badanym terenie są dodatkową ofertą gospodarstw agroturystycznych, które w ten sposób, z jednej strony, rozwijają przedsiębiorczość, prowadząc odpłatne zajęcia edukacyjne, z drugiej zaś – poszerzają własną ofertę agroturystyczną.

- Wśród zagród edukacyjnych na badanym obszarze są małe, rodzinne gospodarstwa (*Ohanadal*) oraz duże przedsiębiorstwa oferujące wachlarz zróżnicowanych usług – noclegowe, gastronomiczne, organizację różnorodnych imprez rekreacyjnych oraz organizację i obsługę imprez rodzinnych lub firmowych (*Siedlisko Janczar*).
- Z zajęć edukacyjnych (pokazów, warsztatów) w zagrodach najczęściej korzystają zorganizowane grupy dzieci w wieku przedszkolnym oraz turyści korzystający z usług gospodarstwa agroturystycznego.

Głównym celem tworzenia zagród edukacyjnych jest upowszechnianie wiedzy na temat wsi, jej walorów kulturowych, historycznych i przyrodniczych. Wątki te przyczyniają się równocześnie do kreowania regionalnego produktu turystycznego, tym samym zagrody edukacyjne mogą stać się innowacyjnym produktem turystycznym na obszarach wiejskich. Jednakże idea ta jest jeszcze mało znana szerokiemu gronu turystów i cieszy się popularnością głównie wśród gości gospodarstw agroturystycznych, w których takie zagrody funkcjonują. Nie wykazano znacznego wpływu działalności zagrody edukacyjnej na wzrost zainteresowania turystów danym obiektem agroturystycznym.

SUMMARY

One of the latest initiatives in rural areas is an educational farm whose main mission is to educate by promoting greater awareness of the village's cultural and natural values. The offer of educational farms can be attractive to tourists staying in agritourism farms, and educational activities enrich the tourism offer of the region and improve the appeal of a given facility or area of staying.

Rural areas of Podkarpackie province have great tourism potential, and similar to many other tourism products, educational farms can attract tourists and make their stay attractive. The study area includes 13 of the type of farms that offer a variety of educational programs related to agriculture, ecology, processing agricultural products, handicraft or dying out professions workshops.

The article describes the offer of all educational farms in the Podkarpackie province basing mainly on the results of surveys conducted among the owners and on generally available publicity information. Based on the survey results, it was found that the activity of educational farms is popular mainly among organized groups of students and this concept is still relatively unknown to a wide range of tourists. No significant impact of educational farms on the increase of tourist interest in a given agritourism facility has been revealed.

LITERATURA

- Balińska A., Sikorska-Wolak I., 2009: *Turystyka wiejska szansą rozwoju wschodnich terenów przygranicznych na przykładzie wybranych gmin*, Wyd. SGGW, Warszawa.
- Bogusz M., Kmita-Dziasek E., 2015: *Zagrody edukacyjne jako przykład innowacyjnej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, [w:] W. Kamińska (red.), *Innowacyjność w turystyce wiejskiej a nowe możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich*, Studia PAN KPZK, CLXIII.
- Cabaj W., Kruczek Z., 2009: *Podstawy geografii turystycznej*, Proksenia, Kraków.

- Fijałkowski D., 2003: *Produkt turystyczny w ujęciu marketingowym a turystyka*, Słupskie Prace Geograficzne 1.
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., 2005: *Produkt turystyczny. Pomysł. Organizacja. Zarządzanie*, PWE, Warszawa.
- Kmita-Dziasek E., 2011: *Wprowadzenie do zagadnień edukacji w gospodarstwie rolnym*, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie oddział Kraków, Kraków.
- Majewski J., 2015: *Innowacyjność wiejskich produktów turystycznych*, [w:] W. Kamińska (red.), *Innowacyjność w turystyce wiejskiej a nowe możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich*, Studia PAN KPZK, CLXIII
- Mitura T., 2015: *Turystyka wiejska jako forma zrównoważonej turystyki na przykładzie województwa podkarpackiego*, [w:] B. Petrecka, S. Dyrda-Maciałek, K. Rejman (red.), *Europa w ujęciu interdyscyplinarnym – społeczeństwo, polityka, gospodarka, turystyka*, PWSTE, Jarosław.
- Mitura T., Buczek-Kowalik M., 2016: *Zróżnicowanie oferty agroturystycznej w województwie podkarpackim*, [w:] S. Graja-Zwolińska, A. Spychała, K. Kasprzak (red.), *Turystyka wiejska. Zagadnienia przyrodnicze i kulturowe*, t. II, Poznań.
- Molenda M., 2011: *Regionalny produkt turystyczny i jego kreatorzy*, Rocznik Żyrardowski, IX.
- Różycki P., 2009: *Zarys wiedzy o turystyce*, Proksenia, Kraków.
- Zdon-Korzeniowska M., 2009: *Jak kształtować regionalne produkty turystyczne? Teoria i praktyka*, Wyd. UJ, Kraków.

Źródła danych statystycznych

- Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2013 roku w województwie podkarpackim*, 2014, Urząd Statystyczny, Rzeszów.
- Rocznik Statystyczny województwa podkarpackiego*, 2015, Urząd Statystyczny, Rzeszów.
- Rolnictwo w województwie podkarpackim w 2014 r.*, 2015, Urząd Statystyczny, Rzeszów.

Źródła internetowe

- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa:
<http://www.arimr.gov.pl/dla-beneficjenta/srednia-powierzchnia-gospodarstwa.html> [dostęp: 20.02.2016].
- Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego:
<http://www.podrb.pl/agroturystyka/oferta-agroturystyczna.html> [dostęp: 8.08.2016].
- Zagroda edukacyjna:
http://www.zagrodaedukacyjna.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=7&Itemid=8 [dostęp: 8.08.2016].
- http://www.zagroda-edukacyjna.pl/index.php?option=com_places&view=places&Itemid=98 [dostęp: 8.08.2016].